

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ АРТ-ТЕРАПІЇ В РОБОТІ З ДІТЬМИ

Данилюк Іван Васильович¹, Буркало Наталія Іванівна²

¹Доктор психологічних наук, професор, декан факультету психології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ (Україна)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6522-5994>

²Кандидат психологічних наук, доцент кафедри експериментальної та прикладної психології, факультету психології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ (Україна)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6806-1035>

UDC: 159.9

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено висвітленню особливостей застосування арт-терапії в роботі з дітьми, зокрема розкриттю характерних рис дитячого розвитку та розгляду основних арт-терапевтичних напрямків в роботі з дітьми. Арт-терапія широко застосовується в роботі з дітьми, а саме в психодіагностичній, психокорекційній та психотерапевтичній роботі, оскільки є найбільш м'яким методом роботи з різними психологічними проблемами та сприяє творчому розвитку пізнавальних та творчих здібностей дитини налагодженню гармонійних відносин з оточуючим середовищем. Дитячий вік є важливим періодом розвитку дитини, саме в цей період починають стрімко розвиватися пізнавальні психічні процеси та творча діяльність дитини. Серед різноманіття напрямків арт-терапії в роботі з дітьми широко застосовують: ізотерапію (використання образотворчого мистецтва, а саме малювання, сприяє розвитку емоційної сфери та творчих здібностей дитини), казкотерапію (використання казки в терапевтичних цілях, сприяє розвитку фантазії та творчого мислення дитини), лялькотерапію (використання ляльки в терапевтичній роботі з дітьми, сприяє розвитку пізнавальних процесів та покращує соціальну адаптацію дитини), пісочну терапію (використання піску в терапевтичних цілях для гармонізації внутрішнього стану дитини та покращенню її соціальних навичок). Застосування арт-терапії є дієвим способом роботи з дітьми, що сприяє всебічному розвитку та самовираженню дитини.

Ключові слова: арт-терапія, дитяча психологія, розвиток дитини, ізотерапія, казкотерапія, лялькотерапія, пісочна терапія.

Постановка проблеми. Останнім часом арт-терапія все ширше застосовується у сучасній психології та психотерапії для роботи з людьми різного віку, зокрема з дітьми.

Арт-терапія є методом психологічної роботи, який використовується з цілями терапевтичного впливу, зокрема при вирішенні психодіагностичних, психокорекційних, психопрофілактичних завдань та як засіб творчого самовираження особистості. Арт-терапія в роботі з дітьми застосовується для формування творчої та цілісної особистості за допомогою залучення дитини

до мистецтва. При цьому дитина навчається спілкуватися з навколишнім світом, використовуючи образотворчі, рухові та звукові засоби. Арт-терапія дає змогу дитині самостійно висловлювати свої почуття, потреби, прагнення, виявити справжню мотивацію своєї поведінки та спілкування, необхідні для її повноцінного розвитку та гармонійної взаємодії з навколишнім світом. За допомогою малюнку, казки, гри з ляльками дитина може виразити свої істинні почуття та емоції, свої страхи та переживання, які часто важко сказати дитині словами. Арт-терапія створює атмосферу довіри і поваги до вну-

Address for correspondence, e-mail: editpsychas@gmail.com
Copyright: © Ivan Danilyuk, Natalia Burkalo

This is an Open Access journal, all articles are distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International (CC BY-NC-SA 4.0) License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>), allowing third parties to copy and redistribute the material in any medium or format and to remix, transform, and build upon the material, provided the original work is properly cited and states its license.

трішнього світу дитини та сприяє повноцінному розвитку дитини, розкриттю та реалізації її творчих здібностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження теоретичних та застосування практичних аспектів арт-терапії, зокрема в роботі з дітьми зробили такі вчені: В. Ловенфельд, Є. Кейн, Е. Крамер, Р. Гудман, К. Кейз, Т. Деллі, Д. Мерфі, Д. Пейслі, Л. Пардоу, Л. Пролкс, О. Постальчук, О. Копитін, О. Свистовська, М. Кисельова, Л. Лебедева, Т. Зінкевич-Євстигнеєва, Т. Грабенко, Т. Добровольська, О. Медведєва, С. Рибаківа, О. Вознесенська, І. Бабій, О. Сорока, О. Тараріна, О. Колпакчи та ін.

Мета статті – розглянути особливості застосування арт-терапії в роботі з дітьми, зокрема розкрити характерні риси дитячого розвитку та висвітлити основні арт-терапевтичні напрямки в роботі з дітьми на основі вивчення та аналізу психологічної літератури з проблеми дослідження.

Виклад основного матеріалу. У сучасному суспільстві все більше зростає інтерес до арт-терапії як методу психологічної роботи. Арт-терапія як напрям сучасної психології та психотерапії стрімко розвивається та стає популярним у професійному середовищі різних країн світу (Вознесенська, 2007). Арт-терапія все частіше розглядається як інструмент прогресивної психологічної допомоги, що сприяє формуванню здорової та творчої особистості, а також реалізації на практиці таких функцій соціалізації особистості як адаптаційної, корекційної, мобілізуючої, регулятивної, реабілітаційної та профілактичної (Киселева, 2007).

Арт-терапія широко застосовується в роботі з дітьми, з огляду на те, що арт-терапія є найбільш м'який метод роботи з різними психологічними проблемами та сприяє творчому розвитку дитини, розкриттю її здібностей та налагодженню гармонійних відносин з оточуючим середовищем. Арт-терапія в основному використовує невербальні способи самовираження та спілкування, це робить її особливо цінною в роботі з дітьми, яким часто важко виразити свої переживання словами. Арт-терапія пропонує дитині висловити свої емоції, почуття за допомогою малювання, ліплення, конструювання з природних матеріалів. Оскільки часто дитина може не говорити, або не може визнати своєї проблеми,

але при цьому може малювати, ліпити та виражати себе через рухи тілом, завдяки цьому проявляючи себе, показуючи свої істинні потреби та прагнення. Також заняття арт-терапією можуть знімати психоемоційне напруження у дітей. У занятті мистецтвом дуже важливо, щоб дитина відчувала задоволення, радість та свій успіх в цій справі. Якщо вона бачить, що має успіх у вираженні та відображенні своїх емоцій, створенні унікальних виробів, малюнків, дитина відчуває впевненість в собі, до неї приходить успіх у спілкуванні, а взаємодія зі світом стає більш конструктивною. Самовираження та успіх дитини у творчості в її психіці несвідомо переноситься і на звичайне життя (Бабій, 2014).

Перш ніж розглянути особливості застосування арт-терапії в роботі з дітьми, слід звернути увагу на неповторність та унікальність дитячої психології, дитячого світосприймання та світовідчуття. Психічний розвиток дитини вражає своєю інтенсивністю. Дитина оволодіває мовленням, прямоходінням, навчається діяти з найпростішими побутовими предметами, виникають перші види діяльності, що мають цілеспрямований характер, значного розвитку досягає спілкування як з дорослими, так і з ровесниками, поведінка дитини спрямовується нею згідно з вимогами дорослих, закріпленіми у правилах. На дошкільний вік припадає значна кількість так званих сензитивних періодів, коли певна психічна функція розвивається особливо інтенсивно. Отже, у дошкільному дитинстві закладається фундамент розвитку як психічних процесів, так і особистості в цілому (Дуткевич, 2012).

Емоційне спілкування дитини з дорослим виникає до оволодіння нею найпростішими діями з предметами. Немовля ще не розуміє слів, поведінки дорослого, але радіє йому, готове довго дивитися на нього, відгукватися на слова, усмішку. Предмети в цей час привертають увагу дитини не самі по собі, а за спонуканням дорослого, коли дорослий показує їх, вкладає в руку дитини. У ранньому віці інтерес до дорослого переноситься і на предмети, внаслідок чого дитина прилучається до предметної діяльності. Оволодіваючи використанням предметів, дитина стає більш самостійною, набуває здатності наслідувати дії дорослого, діяти разом з ним, що сприяє повноцінному розвитку дитини (Павелків, 2010).

Визначальна роль у психічному розвитку дитини раннього віку належить саме дорослому, який піклується про задоволення життєво необхідних потреб дитини у їжі, відпочинку, чистоті тощо, але тільки цього недостатньо для нормального психічного розвитку дитини. Необхідно налагодити доброзичливі, емоційно позитивно забарвлені, стабільні стосунки з дитиною як провідний канал передачі суспільного досвіду, шлях педагогічно доцільних впливів на дитину. Дітям властива висока чутливість, вразливість, швидкі зміни настрою, стомлюваність, імпульсивність. Вони потребують захисту від травмуючих чинників середовища, постійної уваги до їхнього психічного та фізичного стану. Дорослий повинен вміти розпізнавати стан дитини за зовнішніми проявами. Чим менша дитина, тим більшою мірою характерна ця особливість. Нестійкість психіки дитини, залежність її стану від умов, створених дорослими – це водночас і її висока пластичність, яка визначає можливість інтенсивного розвитку в процесі навчання та виховання. Тісна взаємопов'язаність фізичного та психічного розвитку дошкільника проявляється і як висока чутливість емоційної сфери дитини, а також її генералізований вплив на всі інші психічні процеси. Емоційне благополуччя дитини залежить переважно від дорослого, характерного для нього стилю спілкування. Найсприятливішим для розвитку психіки дошкільника є позитивний емоційний фон, переважання оптимістичних, радісних переживань, доброзичливості у ставленні до дитини (Дуткевич, 2017).

В процесі навчання та виховання дітей, слід враховувати їх індивідуально-психологічні особливості, що проявляються в інтересах, рисах характеру та здібностях дитини. Одні діти більш активні, допитливі, усім цікавляться, при спілкуванні задають багато питань, інші – більш спокійні, зосереджені, можуть тривалий час гратися в улюблену гру. У одних дошкільників яскраво проявляються музичні здібності, в інших – математичні (Павелків, 2010).

Виявляючи цікавість до світу дорослих, але не маючи можливості включитись до нього, дошкільнята моделюють цей світ у грі. **Гра** – провідна діяльність дошкільнят, в якій вони виконують ролі дорослих, відтворюючи в уявних ситуаціях їх життя, працю та стосунки. Важливе значення гри полягає в тому, що діти в

невимушеній формі, відтворюючи світ дорослих, засвоюють моральні норми, отримують уявлення про професійні та сімейні ролі. Гра забезпечує розвиток у дошкільників рухових, розумових та мовленнєвих навичок. Діти, відображаючи в грі різні сторони життя та особливості діяльності дорослих, поповнюють і уточнюють свої знання про навколишній світ, вчаться співпереживати і відрізнити вимисел від реальності. Під час гри діти використовують іграшки як предмети-замінники певних людей, ситуацій, які є значимі для дитини. Часто необхідною умовою гри є яскраві, інтенсивні переживання дитини, а саме дитину вразила побачена нею ситуація та пережиті емоції, враження, які відтворюються в ігрових діях. В сюжетно-рольовій грі діти відтворюють безпосередньо людські ролі і взаємини. Діти граються один з одним, або з лялькою, як уявним партнером, який теж наділяється своєю роллю. Гра сприяє фізичному та психічному розвитку дитини та позитивно впливає на її психоемоційний стан (Сергеєнкова, 2012).

Слід зазначити, що від трьох до семи років дитина оволодіває не лише грою, але і продуктивними видами діяльності – малюванням, аплікацією, ліпленням, конструюванням, починає виконувати різноманітні навчальні і трудові завдання. Кожний вид діяльності сприяє засвоєнню дій, утворенню психічних якостей, необхідних для його виконання і розвитку особистості. Наприклад, гра дуже важлива для розвитку мислення, уяви дітей, засвоєння ними норм поведінки, встановлення стосунків з іншими дітьми, однак вона не створює спеціальних умов для розвитку сприймання. Такими можливостями наділені малювання, конструювання. Адже якісно намалювати предмет, відтворити складний зразок можна тільки на основі достатньо повного і точного ознайомлення з його особливостями. Цим обумовлена важливість малювання і конструювання у розвитку дитячого сприймання (Павелків, 2010).

Соціальна ситуація розвитку в дошкільному віці характеризується тим, що у дитини з'являється коло елементарних обов'язків; змінюються взаємини з дорослими, набуваючи нових форм, а саме спільні дії поступово змінюються самостійним виконанням дитиною вказівок дорослого; з'являється можливість систематичного навчання дитини певним навич-

кам; дитина вступає в певні стосунки з однолітками; внутрішня позиція дошкільника стосовно інших людей характеризується усвідомленням свого «Я» та своїх вчинків, величезним інтересом до світу дорослих, їхньої діяльності та взаємин. Слід зазначити, що соціальне оточення дитини молодшого шкільного віку розширюється, а саме в ньому з'являються однокласники та вчитель. В умовах нової провідної діяльності, а саме навчання, потрібно дотримуватись нових правил та форм поведінки, тому взаємини з дорослими перебудовуються. Вчитель для молодшого школяра є авторитетом, а також набуває значення взаємодія школяра з однокласниками. Ігрова діяльність не зникає та продовжує розвиватись (Видра, 2011). Як ми бачимо, дитячий вік є важливим періодом розвитку дитини, саме в цей період починає розвиватися творча діяльність дитини, яка виражається у здатності перетворювати навколишню дійсність, створювати щось нове, проявляється це в конструкційних іграх та художній творчості, пізнавальні психічні процеси починають стрімко розвиватися, дитина починає усвідомлювати норми та правила, виникають первинні моральні настанови, передусім розрізнення того, що є добрим і поганим, дитина починає впорядковувати світ навколо себе, вона намагається збагнути закономірні відношення навколишнього світу, це проявляється в унікальності дитячого світосприйняття.

Одним із найважливіших завдань застосування арт-терапії в роботі з дітьми є розвиток їх пізнавальних та творчих здібностей, це сприяє гармонійному та всебічному розвитку дитини, а саме, розвитку самостійності, активності дитини, впевненості в собі, відкритості до нових знань, довіри до світу та формуванню творчого мислення дитини (Копытин, 2014).

Арт-терапія також широко застосовується у профілактичній, психодіагностичній, корекційній, психотерапевтичній та педагогічній роботі для допомоги дітям із особливими потребами. Заняття дітей образотворчим мистецтвом сприяє розвитку їх емоційної сфери, мислення та природної креативності. Творча діяльність стимулює бажання дітей спілкуватися, розширювати міжособистісні стосунки (Бабій, 2014).

Арт-терапія покликана допомогти дитині справитися зі своїми психологічними проблемами, віднови-

ти емоційну рівновагу чи усунути порушення поведінки. Одна з особливостей дитини полягає в тому, що вона у більшості випадків має труднощі у вербалізації своїх проблем і переживань. Для неї природна невербальна експресія, у тому числі й образотворча. Переживання та почуття дітей безпосередніше і жвавіше проявляються в образотворчій діяльності, ніж у словах. Варто враховувати дитячу фантазію та схильність до ігрової діяльності, яка яскраво проявляється в процесі арт-терапевтичних занять з дитиною, саме тому в арт-терапевтичному кабінеті необхідно створювати особливу атмосферу для гри і творчості, підбираючи разом з дітьми відповідні сюжети і теми як основу індивідуальної та групової арт-терапевтичної роботи. Образотворчі матеріали та предмети ігрової діяльності відіграють важливу роль в процесі комунікації з дитиною. Ігровий простір, образотворчий матеріал та образ може бути для дитини засобами психічного захисту та саморегуляції, до яких вона прибігає у важких для себе обставинах. Тому образ може виступати для дитини своєрідним символом, усередині якого складні почуття зберігаються до тих пір, поки дитяча свідомість не зможе їх прийняти (Сорока, 2008).

Арт-терапевтична робота з дітьми передбачає використання великого набору різних образотворчих матеріалів, а саме: фарби, олівці, фломастери, воскова крейда, пастель; для створення колажів чи об'ємних композицій використовуються журнали, газети, шпалери, паперові серветки, кольоровий папір, фольга, коробки від цукерок, листівки, мотузочки, текстиль; природні матеріали – кора дерев, листя та насіння рослин, квіти, гілки, пір'їни, камінці; для ліплення – глина, пластилін, спеціальне тісто; папір для малювання різних форматів та відтінків, картон; кисті різних розмірів, губки для зафарбовування великих просторів, ножиці, нитки, різні типи клеїв тощо. Художні матеріали безпосередньо впливають на творчу роботу дитини. Вони спонукають дитину бачити, відчувати, сприймати, породжують інтерес та емоційне піднесення дитини. Самі собою будучи частинками реальності, ці матеріали спонукають дитину до взаємодії з реальністю. Крім того, вільний вибір матеріалу дитиною є найважливішою рушійною силою у процесі творчої роботи (Киселева, 2006).

Серед різноманіття напрямків арт-терапії в

роботі з дітьми широко застосовують: ізотерапію (використання образотворчого мистецтва, зокрема малювання), казкотерапію (використання казки в терапевтичних цілях), лялькотерапію (використання ляльки в роботі з дітьми), пісочну терапію (використання піску для гармонізації внутрішнього стану дитини).

Ізотерапія – терапія образотворчим мистецтвом, а саме малюванням, використовується у процесі психологічної корекції в роботі з дітьми для гармонізації емоційного стану дитини, розвитку міжособистісних навичок, розкриття творчих здібностей дитини. Образотворче мистецтво дозволяє дитині виразити її емоції, почуття, потреби, ставлення до певних подій через колір, форму, лінію, малюнок (Рыбакова, 2007). Ізотерапія, як арт-терапевтичний метод, являє собою творче, спонтанне чи тематичне малювання. Малюнок виступає ефективним інструментом, адже завдяки ньому, дитина може вільно висловити свої думки, почуття та переживання через мову образів, символів та кольорів, а також вивільнитися від негативних переживань та виразити своє ставлення до оточуючої дійсності (Калька, 2020).

У дитячому віці застосування ізотерапії є особливо ефективним. Організуючи ізотерапевтичні заняття, психолог реалізує наступні функції психокорекційної взаємодії, а саме: емпатійне прийняття дитини, створення атмосфери психологічної безпеки, надання емоційної підтримки дитині, постановку творчого завдання та забезпечення його реалізації дитиною, тематичне структурування завдання, допомога у пошуку форми вираження теми, відображення та вербалізацію почуттів та переживань дитини, що актуалізуються в процесі створення продукту творчості (Осипова, 2002). Функції психолога в роботі з дітьми можуть бути реалізовані в директивній та недирективній формах, а саме директивна форма передбачає пряму постановку завдання перед дитиною у вигляді теми малювання, при недирективній формі дитині надається свобода як у виборі теми малювання, так і у виборі експресивної форми його вираження (Бабій, 2014). Темі для малювання можуть бути різноманітними, відноситись до різних періодів життя дитини, охоплювати минуле, теперішнє та майбутнє дитини; стосуватися абстрактних понять у вигляді створених уявою дитини образів, таких як щастя, добро, зло; зображення емоційних станів

та почуттів: любов, радість, горе, страх; виражати взаємовідносини дитини в групі. При аналізі малюнка дитини увага звертається на зміст, способи вираження, колір, форму, композицію, розміри, деталі що повторюються у різних малюнках дитини, всі ці ознаки відображають особливості сприйняття дитини (Киселева, 2007).

Існує велика кількість методів та технік, що полегшують дітям вираження своїх почуттів та переживань при використанні малювання. Робота з дитиною – процес, що вимагає обережності та делікатності, при якому відбувається взаємодія арт-терапевта і дитини через витвір мистецтва, а саме дитячий малюнок. Малювання – це могутній засіб самовираження дитини, розкриття творчих здібностей, а також допомагає здійснити самоідентифікацію та забезпечує шлях для прояву почуттів дитини (Сорока, 2008).

В процесі ізотерапії з дітьми виділяють наступні етапи: 1) вільна активність перед власне творчим процесом – безпосереднє переживання, на цьому етапі дитина починає використовувати різні образотворчі матеріали, експериментувати з різними кольорами, спочатку малює одним кольором, далі іншим, згодом змішує їх, це викликає різні емоційні переживання у дитини; 2) процес творчої роботи – створення феномену, візуальне уявлення, на цьому етапі дитина все більше захоплюється творчим процесом, ніби поринає в нього, створюючи оригінальні, унікальні малюнки, що виражають внутрішній світ дитини; 3) дистанціювання, процес розгляду малюнку, на цьому етапі дітям пропонують покласти роботу на такому місці, де її буде добре видно; 4) вербалізація почуттів, думок дитини, що виникли в наслідок розгляду творчої роботи (Киселева, 2006).

В процесі ізотерапії арт-терапевт намагається, щоб дитина ділилася своїми відчуттями, переживаннями та враженнями, виникаючими при малюванні. В результаті дитина починає краще усвідомлювати себе. На більш глибокому рівні самопізнання дитини заглиблюється завдяки обговоренню питань, що відносяться до розробки частин малюнка, їх більш чіткому виділенню, досягненню більшої ясності шляхом опису форми, кольору, образів, предметів, людей тощо. Для цього арт-терапевт просить дитину описати картинку так, начеб-

то картинкою є вона сама, з використанням слова «Я», потім вибираються специфічні предмети на картинці, для того щоб дитина їх ідентифікувала з чим-небудь, у разі потреби ставлять дитині запитання, що стосуються малюнка, для того щоб полегшити їй виконання завдання (Сорока, 2008).

В процесі обговорення малюнку, арт-терапевт просить дитину звернути увагу на кольори, які емоції вони в неї викликають, які кольори їй подобаються. Арт-терапевт в процесі взаємодії з дитиною допомагає їй здійснити самоідентифікацію, тобто віднести до себе те, що вона говорить, описуючи картинку чи її частини. Арт-терапевт зупиняється на тих речах, що виходять на перший план для дитини в її малюнку, на що вона звертає увагу, про що говорить, розказуючи про малюнок. В процесі спілкування з дитиною в ході ізотерапії здійснюється спостереження за зовнішніми проявами поведінки дитини: особливостями відтінку голосу, положенням тіла, вираженням обличчя, жестами, подихом, паузами. Мовчання може означати контроль, обмірковування, пригадування, тривогу, страх чи усвідомлення чого-небудь, ці ознаки є важливими для подальшої роботи з дитиною (Киселева, 2007). Як ми бачимо, ізотерапія сприяє творчому розвитку дитини, вираженню емоцій та почуттів, зменшенню психоемоційного напруження, формуванню почуття особистої безпеки, підвищенню впевненості в собі, налагодженню гармонійних відносин з оточуючими.

Казкотерапія – терапія за допомогою казки, яка використовує метафору для створення зв'язків між казковими подіями і поведінкою у реальному житті, а також це процес переносу казкових смислів в реальність. Цей метод широко використовується в роботі з дітьми, казкотерапія допомагає дитині актуалізувати та усвідомити її проблеми та побачити шляхи їх вирішення. Казка для дитини – це особлива реальність, яка дозволяє розширювати межі звичайного життя, зустрітися зі складними явищами та почуттями в зрозумілій для дитини формі. Казки вчать дітей моральним принципам, нормам поведінки, показують справжні цінності життя. В процесі казкотерапії дитина ідентифікує себе з казковими персонажами, проживаючи з ними різні події, навчаючись долати труднощі, це сприяє гармонійному розвитку дитини, розвиває оригінальність мислення,

творче ставлення до реальності, сприяє розширенню її зв'язків з навколишнім світом та вдосконаленню взаємодії з оточуючими (Рыбакова, 2007).

Казкотерапія вважається одним із найефективніших видів терапії для дітей, оскільки казка супроводжує дитину протягом усього життя, допомагає їй успішній соціалізації та ефективному засвоєнню життєвих уроків, гармонійному входженню дитини в суспільство. Казка дозволяє об'єднати дорослого та дитину, дає можливість зрозуміти один одного. Казка розвиває моральні принципи, почуття та якості дитини, сприяє розвитку пізнавальних та творчих здібностей дитини, розкриває внутрішні ресурси дитини до творчості (Колпакчи, 2018).

Виділяють декілька функціональних особливостей казок: 1) тексти казок викликають інтенсивний емоційний резонанс як у дітей, так і у дорослих, образи казок звертаються одночасно до двох психічних рівнів: до рівня свідомості та підсвідомості, що створює особливі можливості для цілісного розвитку особистості та покращує можливості комунікації; 2) концепція казкотерапії заснована на ідеї цінності метафори як носія інформації про життєво важливі явища та життєві цінності людини; 3) у казці в символічній формі міститься інформація про те як влаштований цей світ, які закони та правила у ньому існують, що відбувається з людиною в різні періоди її життя, які етапи у процесі самореалізації проходить чоловік та жінка, які труднощі та перешкоди можна зустріти в житті і як з ними справлятися, як набувати та цінувати дружбу та любов, якими цінностями керуватися у житті, як будувати стосунки з батьками та дітьми, як любити та прощати; 4) казки повертають дитину і дорослого в стан цілісного сприйняття світу, вони дають можливість мріяти, активізують творчий потенціал, передають знання про світ та людські взаємини (Киселева, 2007).

Застосування казкотерапії може відбуватися різноманітними способами, серед найпопулярніших можна виокремити наступні: аналіз казки, основна мета такого підходу усвідомлення, інтерпретація, пояснення сюжету та поведінки героїв; розповідання казки, цей прийом має на меті розвиток фантазії та творчої уяви, розповідати казку можна від першої або третьої особи; переписування казки, варто використовувати, коли ди-

тини незадоволена сюжетом або закінченням казки, переписування казки дає змогу шляхом вибору найбільш адекватних дій змінити ситуацію і звільнитися від внутрішньої напруги; постановка казки з використанням ляльок або програванням ролей, завдяки цьому прийому дитина має змогу максимально проявляти, виражати і переживати власні емоції; малюнок за мотивами казки, візуалізація героїв казки методом вільних візуальних асоціацій допомагає сфокусувати увагу на найважливіших подіях казки та емоціях дитини; програвання епізодів казки, забезпечує глибше усвідомлення емоційно значущих ситуацій і дає змогу пережити конкретні емоції; складання казки допомагає виразити власну проблему через метафору казки (Калька, 2020).

У працях Т. Зінкевич-Євстигнеєвої визначено основні види казок, які доцільно використовувати під час казкотерапії: художні, дидактичні, медитативні, психокорекційні та психотерапевтичні. Цінність художніх казок полягає в тому, що вони несуть психологічний зміст та можуть використовуватися психотерапевтом відповідно до запиту дитини. Дидактичні казки, як правило, використовуються з навчальною та виховною метою. Метою медитативних казок є накопичення позитивного досвіду, зняття психоемоційного напруження та розслаблення дитини, створення більш гармонійних моделей взаємовідносин. Психокорекційні та психотерапевтичні казки сприяють ідентифікації дитини з казковим героєм та допомагають успішно вирішувати життєві труднощі дитини (Зинкевич-Євстигнеєва, 2000).

У терапевтичній казці виділяють певний алгоритм: 1) казка повинна відбуватися найчастіше в далекому минулому та чітко визначеному місці, це забезпечує максимальне дистанціювання дитини від реальних подій в її житті; 2) придумування головного героя, а саме головний герой повинен володіти максимальною кількістю, як позитивних, так і негативних якостей; 3) визначення проблеми чи ситуації для вирішення, в якій опиняється герой казки, вона повинна бути максимально казковою та чарівною; 4) поява антигероя казки, який ускладнює проблему, що сприяє пошуку вирішення її героєм; 5) вирішення з героєм проблеми, у процесі вирішення герой казки повинен проявляти кращі якості, задіяти різноманітні ресурси; 6) герой стає перемож-

цем, тобто подолання проблем через шлях з перешкодами (Калька, 2020). Як ми бачимо, терапевтична казка дає можливість, як дорослому, так і дитині, переживати емоції та вчитися долати перешкоди реального життя, порівнюючи себе з головним героєм, дитина вдається до порівняння, самоаналізу, і як результат, набуває навичок вирішення проблемних ситуацій у своєму житті, а також може змінювати свою поведінку та розвиватися.

Виокремлюють особливості застосування казкотерапії з дітьми, а саме у процесі казкотерапевтичної роботи з дітьми психолог робить акцент на набуття дитиною необхідних знань, пов'язаних з його психологічною проблемою, при цьому є важливим спілкування та взаємодія дорослого з дитиною, у зв'язку з цим однією з умов ефективної роботи стає емоційне ставлення дорослого до змісту розповіді. В процесі казкотерапії психологу слід дотримуватись таких умов, а саме: під час читання або розповіді повинні передаватися справжні емоції та почуття; слід розміститися перед дитиною так, щоб та могла бачити обличчя психолога, спостерігати за мімікою, жестами, виразом очей, обмінюватися з ним поглядами; не можна допускати тривалих пауз. Для індивідуальної та групової роботи може бути запропонована будь-яка казка, яку необхідно читати вголос. Казкова ситуація, яка задається дитині, повинна відповідати таким вимогам: ситуація не повинна мати правильної готової відповіді, тобто дотримання принципу «відкритості»; ситуація повинна містити актуальну для дитини проблему, приховану в образному ряді казки; ситуації та питання повинні бути побудовані та сформульовані так, щоб спонукати дитину самостійно будувати і простежувати причинно-наслідкові зв'язки (Колпакчи, 2018). Як ми бачимо, казкотерапія є дієвим способом роботи з дітьми, казка дає можливість безболісно та м'яко налагодити дитині зв'язок зі своїм внутрішнім світом, зрозуміти власні потреби та бажання, казка дає можливість у метафоричній формі пережити усі емоції, які не вдалося дитині виразити в реальному житті, а також казка сприяє розвитку фантазії та творчого мислення дитини.

Лялькотерапія – терапевтичний напрям, який використовує як основний прийом корекційного впливу ляльку, яка є проміжним об'єктом у взаємодії дитини та дорос-

лого. Лялькотерапія як метод заснований на процесах ідентифікації дитини з улюбленим героєм мультфільму, казки та з улюбленою іграшкою. Дитина, пізнаючи реальний світ, його соціальні зв'язки та відносини, активно проектує досвід, що сприймається, у специфічну ігрову ситуацію. Основним об'єктом такої соціальної проєкції досить довгий час є ляльки (Осипова, 2002).

Лялькотерапія широко використовується для покращення соціальної адаптації, при корекційній роботі зі страхами, заїканням, порушеннями поведінки, а також для роботи з людьми, які мають емоційну травму. Дуже часто цей метод застосовують в роботі з дітьми, оскільки він допомагає коригувати їхню поведінку. Під час роботи з дітьми використовують індивідуальну та групову форми лялькотерапії (Тарарина, 2013).

Гра з лялькою – це світ реальності, у якому живе дитина. Лялькотерапія дозволяє об'єднати інтереси дитини та корекційні завдання психолога, дає можливість самого природного та безболісного втручання дорослого в психіку дитини з метою її корекції чи психопрофілактики, часто використовується цей метод з метою профілактики дезадаптивної поведінки у дітей, корекція поведінки досягається шляхом розігрування на ляльках типових конфліктних ситуацій, взятих із життя дитини (Колпакчи, 2018).

Виділяють такі функції лялькотерапії: комунікативна – формування емоційного контакту дітей у колективі; релаксаційна – зняття емоційного напруження; виховна – психокорекція проявів особистості в ігрових моделях життєвих ситуацій; розвиваюча – розвиток психічних процесів, а саме пам'яті, уваги, сприйняття тощо та моторики; навчальна – збагачення інформацією про навколишній світ (Тарарина, 2013).

Лялькотерапія дозволяє вирішити такі важливі завдання: розширити репертуар самовираження дитини; досягнути емоційної стійкості та саморегуляції, а саме корекції взаємин дитина – батьки; усунути негативні та психотравмуючі переживання дитини; зміцнити психічне здоров'я; покращити соціальну адаптацію; розвивати самосвідомість; вирішувати конфлікти в умовах спільної творчої діяльності (Колпакчи, 2018).

Процес виготовлення ляльок також є корекційним, він проходить у два етапи: 1) виготовлення ляльок; 2) використання ляльок для

відреагування значимих емоційних станів.

Захоплюючись процесом виготовлення ляльок, діти стають спокійнішими та врівноваженими. Під час роботи в них розвивається довільність психічних процесів, з'являються навички концентрації уваги, посидючості та розвивається уява. У лялькотерапії використовуються різні варіанти ляльок: ляльки-маріонетки, пальчикові ляльки, тіньові ляльки, мотузкові ляльки, площинні ляльки, ляльки-рукавички (Осипова, 2002).

Ляльки-маріонетки широко використовуються в роботі з дітьми, така лялька складається з голови та сукні з вшитими рукавами, вона дуже проста в управлінні: одна нитка служить для керування головою, інша – руками. Лялька може бути з обличчям або без нього, що дозволяє дитині фантазувати, у якому настрої знаходиться лялька. Виготовлення та гра з лялькою-маріонеткою дозволяє вдосконалювати тонку моторику руки дитини та загальну координацію рухів, сприяє розвитку фантазії та образного мислення дитини, допомагає виявляти через ляльку ті емоції, почуття та стани, які дитина з якихось причин не може або не дозволяє собі виявляти, розвиває комунікативні навички та здатність тонко відчувати інших людей і світ навколо. Пальчикові ляльки можуть виготовлятися з щільного картону у вигляді невеликих циліндрів, розмір яких підбирається за розміром пальців дитини, гра з такими ляльками розвиває дрібну моторику дитини, довільну увагу та здатність до концентрації дитини. Тіньові ляльки, використовуються для роботи тіньового театру та виготовляються із чорного або темного картону чи паперу, такі ляльки використовують переважно для роботи над дитячими страхами, граючи з такою лялькою у тіньовому театрі, дитина набуває досвіду вирішення своєї проблеми (Зинкевич-Евстигнеева, 2001).

Мотузкові ляльки є багатофункціональними, вони прості у виготовленні, а саме з мотузки збирається контур ляльки, такі ляльки ефективні для пропрацювання у дітей проблем ідентифікації, спілкування та підвищеної тривожності. Площинні ляльки виготовляються з щільного картону або тонкої фанери, руки таких ляльок кріпляться на шарнірах або на кнопках і вільно рухаються. Площинні ляльки використовуються для роботи з дітьми, які мають проблеми у спілкуванні, поведінці, з порушенням образу «Я». Такі ляльки можуть мати

змінний набір виразів обличчя, які відповідають різним емоційним станам. Ляльки-рукавички традиційно використовуються для дитячих лялькових театрів, різних інсценувань та зображень казок (Осипова, 2002). Як ми бачимо, виготовлення та гра з ляльками сприяє всебічному розвитку дитини, позитивно впливають на психоемоційний стан дитини та покращують соціальну адаптацію дитини.

У лялькотерапії можуть використовуватися також готові ляльки та іграшки, правильний їх підбір має велике значення в роботі з дітьми, а саме, це можуть бути різні ляльки, іграшки або лялькові будинки, які можуть зображувати членів сім'ї дитини, які надають можливість дітям безпосередньо виражати свої почуття та переживання. Коли діти розігрують сцени з ляльками, то є можливість спостерігати відношення між членами сім'ї: суперництво чи суперечки між братами або сестрами, піклування членів родини одне про одного та інше. Ляльки, які дитина може надіти на руку у корекційній роботі використовуються для розвитку дрібної моторики, а також для того, щоб дитина могла виражати свої емоції та почуття, для опису і виразу яких у неї немає потрібних слів (Бабій, 2014). Отже, лялькотерапія сприяє розвитку пізнавальних здібностей дитини, зокрема творчого мислення, спостережливості, фантазії, гармонізує психоемоційний стан дитини та покращує навички спілкування.

Пісочна терапія – це різновид терапії, що пов'язаний із використання природних матеріалів, а саме піску в психотерапевтичних цілях. Вона передбачає глибинну роботу з почуттями та переживаннями людини, дає можливість осмислити і змодельовати стратегії поведінки та відпрацювати витіснені емоції та переживання (Калька, 2020). Пісочна терапія є одним із психокорекційних, розвиваючих методів, спрямованих на вирішення особистісних проблем через роботу з образами особистого та колективного несвідомого. Даний метод дозволяє гармонізувати, впорядкувати внутрішній світ людини через пропрацювання травматичних ситуацій на символічному рівні; відреагування негативного емоційного досвіду в процесі творчого самовираження; розширення внутрішнього досвіду за рахунок усвідомлення глибинних рівнів психіки; зміну ставлення до себе, власного минулого, теперішнього і майбут-

нього та значимих подій життя; побудову довіри до оточуючого світу та набуття ефективних навичок взаємодії з ним (Киселева, 2006).

Процес створення пісочних композицій відображає циклічність життя та динаміку психічних змін особистості. Основною ціллю пісочної терапії є досягнення ефекту самоцілення шляхом спонтанного творчого самовираження особистого та колективного несвідомого, трансляція його на свідомий рівень психіки, підсилення здатності людини до саморозвитку і як результат досягнення психічної цілісності особистості (Калька, 2020).

Пісочна терапія широко застосовується у корекційній, розвиваючій та навчаючій роботі з дітьми. Ігри з піском – одна із форм природної активності дитини, взаємодіючи з яким розвиваються творчі здібності дитини, фантазія, спонтанність та оригінальність світосприйняття дитини. Принцип терапії піском був запропонований К. Г. Юнгом. Формуванням концепції пісочної терапії в основному займалися представники юнгіанської школи. В ході терапевтичної роботи виділяють основні принципи: принцип комфортного середовища, а саме створюються умови, при яких дитина буде себе почувати комфортно та безпечно, підбираються завдання, що відповідають можливостям дитини, інструкція формулюється до ігор у казковій формі, заохочуючи дитину проявляти фантазію та творчий підхід; принцип безумовного прийняття: кожна дитина індивідуальна та неповторна, яка має свій унікальний внутрішній світ, цей принцип передбачає вміння психолога проявляти емпатію, увагу до дитини та її внутрішнього світу, розуміти її думки та почуття, вміти показати це, проявляти щирість та безпосередність; принцип доступності інформації, а саме в процесі спілкування з дитиною треба подавати інформацію так, щоб вона була зрозуміла для неї; принцип орієнтації на потенційний ресурс, а саме в кожній людині закладений творчий потенціал до саморозвитку, в ході терапевтичної роботи психолог взаємодіючи з дитиною спрямовує її активність на розкриття її творчого потенціалу; принцип інтегрованості в соціальне середовище спрямований на покращення соціальної адаптації дитини, розвиток її комунікативних навичок та налагодженню гармонійних відносин з оточуючим середовищем, розігруючи ситуацію в пісоч-

ниці, дитина має можливість подивитися на неї з боку, це дозволяє співвіднести гру з реальним життям, осмислити те, що відбувається та знайти способи вирішення проблеми (Зинкевич-Евстигнеева, 2001).

В ході пісочної терапії створюється вільний та захищений простір, де дитина чи доросла людина може досліджувати власний внутрішній світ, перетворюючи власний досвід та переживання на зрозумілі для неї образи. Пісочна терапія виступає ефективним методом в роботі психолога з дітьми, а саме: для роботи над дитячими страхами, тривожністю, агресивністю, конфліктністю, зняття емоційної напруги, покращенню соціальних контактів, розвитку пізнавальних та творчих здібностей дитини. Пісочна терапія з дітьми може проводитися в індивідуальній та груповій формі (Колпакчи, 2018).

Під час сесій пісочної терапії використовується дерев'яний піднос (50×70×8 см), пісок, вода та колекція мініатюрних фігурок. Дно та борти пісочниці переважно розфарбовані у голубий колір, що символізує небо і воду. Колекція включає всі можливі об'єкти, що зустрічаються в оточуючому світі. Доцільно використовувати фігурки, як реальні, так і фантастичні. Розмаїття колекції дозволяє створити максимально інформативну пісочницю у процесі пісочної терапії. Колекція для терапії піском повинна включати: фігурки людей різної статі та віку, представників різних історичних епох та різноманітних професій; фантастичних істот, персонажів казок, легенд, міфів; тварин: диких, свійських, доісторичних, фантастичних; будівлі і споруди, що мають спеціальні призначення: вокзали, лікарні, школи тощо; меблі, сходи, ворота; продукти харчування; кухонний інвентар; засоби праці; природний матеріал: каміння, мох, кору дерев, плоди дерев, ракушки, корали; транспортні засоби: наземні, водні, повітряні; мультиплікаційних героїв; мініатюрні музичні інструменти тощо (Киселева, 2007).

Виділяють основні стадії пісочної терапії в роботі з дітьми та дорослими: 1) створення пісочної картини, а саме вибір фігурок, які приваблюють або викликають відразу, кількість вибору фігурок необмежена, усі фігурки розміщуються у пісочниці, на цьому етапі дитина максимально зосереджена на виборі і не варто втручатися у її діяльність; 2) дистанціювання і пережи-

вання пісочної картини – це етап діалогу дитини та її внутрішнього світу, завдання терапевта – проявляти увагу до пісочної картини та висловлювань дитини; 3) взаємодія з пісочним світом – на цьому етапі дитина взаємодіє з об'єктами пісочного світу: переміщує, додає нові та усуває зайві, якщо дитина активно змінює щось на підносі – необхідно дати їй можливість зануритися у свій внутрішній світ та відчути емоції, що супроводжують ці зміни; 4) подорож «пісочним світом» – дитина виступає оповідачем власного пісочного світу, в кінці подорожі терапевту варто поцікавитися, чи дитина має бажання щось змінити у пісочному світі, важливо також відстежувати тілесні та емоційні реакції дитини; 5) інтеграція символічної інформації на більш свідомий рівень – на цьому етапі відбувається пошук зв'язків між об'єктами в пісочниці із явищами реального життя дитини, відстежуються події та його динаміка; 6) розбір пісочної картини – важливий етап, увага якого зосереджується на придумуванні назви пісочниці, аналізі вражень та емоцій, що супроводжували створення цієї пісочниці, виявлення значимості процесу створення пісочниці для дитини (Калька, 2020).

В процесі пісочної терапії дитина отримує досвід створення свого маленького світу, що є символічним виразом її здібності та права будувати своє життя та свій світ власними руками. Застосування пісочної терапії в психокорекційній роботі з дітьми передбачає такі стадії гри з піском: 1) хаос, ця стадія відображає емоційне сум'яття, що домінує у житті дитини, відбувається поступове відреагування хворобливого емоційного стану та звільнення від нього, багаторазове символічне повторення психотравмуючої ситуації дозволяє змінити до неї ставлення, ця стадія може тривати від одного до кількох занять; 2) боротьба, у пісочницю переносяться внутрішні конфлікти: агресія, тривога, реальні конфлікти та взаємовідносини, після завершення цієї стадії з'являються перші ознаки врівноваженості; 3) гармонія, життя повертається у нормальне русло, відновлюється порядок та рівновага. У процесі гри драматизація звільняє заблоковану психоемоційну енергію та активізує можливості самоцілення, закладені в психіці дитини (Киселева, 2007). Як ми бачимо, пісочна терапія є ефективним методом роботи з дітьми, що дозволяє гармонізувати та впорядкувати внутрішній світ дитини

та сприяє розкриттю творчого потенціалу дитини.

Отже, арт-терапія є ефективним методом в роботі з дітьми та має такі переваги, а саме сприяє розвитку пізнавальних та творчих здібностей дитини; створює комфортний та захищений простір для творчого самовираження дитини; дає можливість дитині висловити свої емоції та почуття, зокрема відновити емоційну рівновагу і усунути порушення поведінки; покращує соціальну адаптацію дитини та навички спілкування; допомагає успішній соціалізації дитини; сприяє всебічному розвитку дитини; розвиває оригінальність мислення, творче ставлення до реальності; сприяє розширенню її зв'язків з навколишнім світом та вдосконаленню взаємодії з оточуючими. Арт-терапія, враховуючи дитячу фантазію та схильність до ігрової діяльності, за допомогою малюнку, казки, гри з ляльками сприяє гармонійному розвитку дитини та дозволяє побачити дитині світ навколо себе прекрасним та наповненим творчістю.

Висновки. Вивчення зарубіжної та вітчизняної літератури з проблеми дослідження показало, що в сучасній психології арт-терапія широко застосовується в роботі з дітьми, а саме в психодіагностичній, психокорекційній та психотерапевтичній роботі, оскільки арт-терапія є найбільш м'який метод роботи з різними психологічними проблемами та сприяє розвитку пізнавальних і творчих здібностей дитини та налагодженню гармонійних відносин з оточуючим середовищем. Узагальнюючи практичний досвід роботи психологів з дітьми можна зазначити, що серед різноманіття напрямків арт-терапії в роботі з дітьми широко застосовують: ізотерапію, казкотерапію, лялькотерапію та пісочну терапію. Було виявлено, що ізотерапія сприяє творчому розвитку дитини, вираженню емоцій та почуттів, зменшенню психоемоційного напруження, формуванню почуття особистої безпеки та розвитку міжособистісних навичок. Необхідно зазначити, що казкотерапія дає можливість налагодити дитині зв'язок зі своїм внутрішнім світом, зрозуміти власні потреби та бажання, пережити емоції, які не вдалося дитині виразити в реальному житті, а також сприяє розвитку фантазії та творчого мислення дитини. В свою чергу, лялькотерапія сприяє розвитку пізнавальних процесів, позитивно впливає на психоемоційний стан дитини, покращує її соціальну

адаптацію та навички спілкування. Водночас, пісочна терапія застосовується для розвитку пізнавальних та творчих здібностей дитини, для роботи над дитячими страхами, тривожністю, агресивністю, зняття емоційної напруги та покращенню соціальних контактів. Отже, застосування арт-терапії є дієвим способом роботи з дітьми, що сприяє всебічному розвитку та самовираженню дитини.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні особливостей застосування арт-терапевтичних напрямків в роботі з підлітками в умовах освітнього процесу.

References:

- Babiy, I. V. (2014). *Teoriya i praktyka art-terapiyi* [The theory and practice of art therapy]: navchalno-metodychnyy kompleks. Uman: Almi. [in Ukrainian]
- Vydra, O. G. (2011). *Vikova ta pedagogichna psihologiya* [Age and pedagogical psychology]. Navch. posib. Kyiv: Tsentr uchbovoyi literatury. [in Ukrainian]
- Voznesenska, O. L. & Mova, L. V. (2007). *Art-terapiya v roboti praktychnogo psykologa: vykorystannya art-tehnologiy v osviti* [Art therapy in the work of a practical psychologist: the use of art technology in education]. Kyiv: Shkilnyy svit. [in Ukrainian]
- Dutkevych, T. V. (2012). *Dytyacha psykologiya* [Child psychology]. Navch. posib. Kyiv: Tsentr uchbovoyi literatury. [in Ukrainian]
- Dutkevych, T. V. (2017). *Dytyacha rozvyvalno-korektsiyna psykologiya* [Child developmental and correctional psychology]. Modulnyy navchalnyy posibnyk dlya studentiv VNZ za napryamom pidgotovky 6.030103 «Praktychna psykologiya». Kyiv: Tsentr uchbovoyi literatury. [in Ukrainian]
- Zinkevich-Evstigneeva, T. D. (2000). *Praktikum po skazkoterapii* [Workshop of fairytale therapy]. Sankt-Peterburh: Rech. [in Russian]
- Zinkevich-Evstigneeva, T. D. & Grabenko, T. M. (2001). *Praktikum po kreativnoy terapii* [Workshop of creative therapy]. Sankt-Peterburh: Rech. [in Russian]
- Kalka, N. M. & Kovalchuk, Z. Ya. (2020). *Praktykum z art-terapiyi* [Workshop of art therapy]: navch.-metod. posibnyk. Ch. 1. Lviv: LvDUVS. [in Ukrainian]
- Kiseleva, M. V (2006). *Art-terapiya v rabote s detmi* [Art therapy in the work with children]: Rukovodstvo dlya detskih psihologov, pedagogov, vrachey i spetsialistov, rabotayuschih s detmi Sankt-Peterburh: Rech. [in Russian]
- Kiseleva, M. V. (2007). *Art-terapiya v prakticheskoye psihologii i*

- sotsialnoy rabote [Art therapy in practical psychology and social work]. Sankt-Peterburh: Rech. [in Russian]
- Kolpakchy, O. S. (2018). Art-terapiya [Art therapy]: kurs lektsiy: navchalnyy posibnyk. Kyiv: Tsentr uchbovoyi literaturi. [in Ukrainian]
- Kopytin, A. I. & Svistovskaya, E. E. (2014). Art-terapiya detey i podrostkov [Art therapy of children and teenagers]. Moskva: Kogito-Tsentr. [in Russian]
- Osipova, A. A. (2002). Obschaya psihokorreksiya [General psychocorrection]. Uchebnoe posobie. Moskva: Sfera. [in Russian]
- Pavelkiv, R. V. & Tsygypalo, O. P. (2010). Dytyacha psykholgiya [Child psychology]: navch. posib. Kyiv: Akademvydav. [in Ukrainian]
- Rybakova, S. G. (2007). Art-terapiya dlya detey s zaderzhkoy psihicheskogo razvitiya [Art therapy for children with delay mental development]: uchebnoe posobie. Sankt-Peterburh: Rech. [in Russian]
- Sergeenkova, O. P., Stolyarchuk, O. A., Kohanova, O. P. & Paseka, O. V. (2012). Vikova psykholgiya [Age psychology]. Navch. posib. Kyiv: Tsentr uchbovoyi literatury. [in Ukrainian]
- Soroka, O. V. (2008). Art-terapiya v sotsialniy sferi [Art therapy in the social sphere]. Kurs lektsiy. Ternopil: TDPU. [in Ukrainian]
- Tararina, E. V. (2013). Praktikum po art-terapii: shkatulka мастера [Workshop on art therapy: the master's box]. Nauchno-metodicheskoe posobie. – Lugansk: Elton-2. [in Russian]

Ivan Danilyuk

Doctor of Psychological Sciences, Professor, Dean of the Faculty of Psychology, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv (Ukraine)

Natalia Burkalo

Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor of the Department of Experimental and Applied Psychology, Faculty of Psychology, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv (Ukraine)

PECULIARITIES OF APPLYING ART THERAPY IN WORK WITH CHILDREN

ABSTRACT

The article is devoted to the coverage of the peculiarities of the application of art therapy in working with children, in particular, the disclosure of the characteristics of child development and consideration of the main art-therapeutic directions in working with children. The study of foreign and domestic literature on the study showed that art therapy is widely used in working with children, namely

in psychodiagnostic, psychocorrective and psychotherapeutic work, as it is the mildest method of working with various psychological problems and promotes creative development of cognitive and creative abilities of the child. Establishing harmonious relations with the environment. Childhood is an important period of a child's development, during this period the child's cognitive mental processes and creative activity begin to develop rapidly, this is manifested in artistic creativity and constructive games. Summarizing the practical experience of psychologists working with children, it can be noted that among the variety of areas of art therapy in working with children are widely used: isotherapy, fairy tale therapy, puppet therapy and sand therapy. It was found that isotherapy - therapy with fine arts, namely drawing, is used in the process of psychological correction in working with children to harmonize the emotional state of the child, the development of interpersonal skills, the disclosure of creative abilities of the child. Drawing is an effective tool, because thanks to it the child can freely express their thoughts, feelings and experiences through the language of images, symbols and colors, as well as get rid of negative experiences and express their attitude to the surrounding reality. An effective way of psychological work with children is fairy tale therapy, namely fairy tale therapy, which uses a metaphor to create connections between fairy tale events and behavior in real life, as well as the process of transferring fairy tale meanings into reality. It should be noted that fairy tale therapy is used for therapeutic purposes, helps the child to actualize and realize his problems and see ways to solve them, promotes the development of imagination and creative thinking of the child. A fairy tale for a child is a special reality that allows you to expand the boundaries of ordinary life, to meet with complex phenomena and feelings in a form understandable to the child. Fairy tales teach children moral principles, norms of behavior, show the true values of life. Puppet therapy is a therapeutic direction that uses as a main method of corrective action a doll, which is an intermediate object in the interaction of a child and an adult. In turn, puppet therapy as a method is based on the processes of identifying a child with a favorite cartoon character, fairy tale and favorite toy. The child, knowing the real world, its social connections and relationships, actively projects the perceived experience into a specific game si-

tuation. The main object of such a social projection for a long time are dolls. In puppet therapy different variants of dolls are used: puppet dolls, finger dolls, shadow dolls, rope dolls, plane dolls, glove dolls. Puppet therapy promotes the development of cognitive processes and improves children's social adaptation and communication skills. At the same time, sand therapy is a type of therapy associated with the use of natural materials, namely sand for psychotherapeutic purposes. Sand therapy is widely used in correctional, developmental and educational work with children. Sand games are one of the forms of a child's natural activity, interacting with which the child's creative abilities, imagination, spontaneity and originality of the child's worldview develop. In the course of sand therapy, a free and protected space is created, where the child can explore his own inner world, turning his own experiences and experiences into images that he understands. In addition, sand therapy helps to harmonize the inner state of the child and improve his social skills. Therefore, the use of art therapy is an effective way to work with children, which contributes to the comprehensive development and self-expression of the child.

Key words: art therapy, child psychology, child development, isotherapy, fairy tale therapy, puppet therapy, sand therapy.

Данилюк Иван Васильевич

Доктор психологических наук, профессор, декан факультета психологии, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев (Украина)

Буркало Наталья Ивановна

Кандидат психологических наук, доцент кафедры экспериментальной и прикладной психологии, факультета психологии, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев (Украина)

ОСОБЕННОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ АРТ-ТЕРАПИИ В РАБОТЕ С ДЕТЬМИ

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена освещению особенностей применения арт-терапии в работе с детьми, в частности раскрытию характерных черт детского развития и рассмотрению основных арт-терапевтических направлений в работе с детьми. Изучение зарубежной и отечественной литературы по проблеме исследования показало, что арт-терапия широко применяется в работе с детьми, а именно в психодиагностической, психокоррекцион-

ной и психотерапевтической работе, поскольку является наиболее мягким методом работы с различными психологическими проблемами и способствует творческому развитию познавательных и творческих способностей ребенка налаживанию гармонических отношений с окружающей средой. Детский возраст является важным периодом развития ребенка, в этот период начинают стремительно развиваться познавательные психические процессы и творческая деятельность ребенка, проявляется это в художественном творчестве и конструктивных играх.

Обобщая практический опыт работы психологов с детьми, можно отметить, что среди разнообразия направлений арт-терапии в работе с детьми широко применяют: изотерапию, сказкотерапию, куклотерапию и песочную терапию. Было обнаружено, что изотерапия – терапия изобразительным искусством, а именно рисованием, используется в процессе психологической коррекции в работе с детьми для гармонизации эмоционального состояния ребенка, развития межличностных навыков, раскрытия творческих способностей ребенка. Рисунок выступает эффективным инструментом, ведь благодаря ему ребенок может свободно выразить свои мысли, чувства и переживания через язык образов, символов и цветов, а также освободиться от негативных переживаний и выразить свое отношение к окружающей действительности. Действенным способом психологической работы с детьми является сказкотерапия, а именно терапия с помощью сказки, использующей метафору для создания связей между сказочными событиями и поведением в реальной жизни, а также процесс переноса сказочных смыслов в реальность. Следует отметить, что сказкотерапия используется в терапевтических целях, помогает ребенку актуализировать и осознать его проблемы и увидеть пути их решения, способствует развитию фантазии и творческого мышления ребенка. Сказка для ребенка – это особая реальность, позволяющая расширять границы обычной жизни, встретиться со сложными явлениями и чувствами в понятной для ребенка форме. Сказки учат детей нравственным принципам, нормам поведения, показывают подлинные ценности жизни. Куклотерапия – терапевтическое направление, которое использует в качестве основного приема коррекционного воз-

действия куклу, которая является промежуточным объектом во взаимодействии ребенка и взрослого. В свою очередь, куклотерапия как метод основан на процессах идентификации ребенка с любимым героем мультфильма, сказки и любимой игрушкой. Ребенок, познавая реальный мир, его социальные связи и отношения, активно проектирует воспринимаемый опыт в специфическую игровую ситуацию. Основным объектом такой социальной проекции достаточно долгое время являются куклы. В куклотерапии используются разные варианты кукол: куклы-марионетки, пальчиковые куклы, теневые куклы, веревочные куклы, плоскостные куклы, перчаточные куклы. Куклотерапия способствует развитию познавательных процессов и улучшает социальную адаптацию детей и навыки общения. В то же время, песочная терапия – это разновидность терапии, связанная с использованием природных материалов, а именно песка в психотерапевтических целях. Песочная терапия широко применяется в коррекционной, развивающей и обучающей работе с детьми. Игры с песком – одна из форм природной активности ребенка, взаимодействуя с которым развиваются творческие способности ребенка, фантазия, спонтанность и оригинальность мировосприятия ребенка. В ходе песочной терапии создается свободное и защищенное пространство, где ребенок может исследовать собственный внутренний мир, превращая собственный опыт и переживания в понятные ему образы. Кроме того, песочная терапия способствует гармонизации внутреннего состояния ребенка и улучшению его социальных навыков. Следовательно, применения арт-терапия является действенным способом работы с детьми, что способствует всестороннему развитию и самовыражению ребенка.

Ключевые слова: арт-терапия, детская психология, развитие ребенка, изотерапия, сказкотерапия, куклотерапия, песочная терапия.

How to cite (як цитувати):

Danilyuk, I., Burkalo, N. (2021). *PECULIARITIES OF APPLYING ART THERAPY IN WORK WITH CHILDREN. PSYCHOLOGICAL JOURNAL*, 7 (9), 85-98. <https://doi.org/10.31108/1.2021.7.9.7> [in Ukrainian]

Дата отримання статті: 21.08.2021

Дата рекомендації до друку: 11.09.2021

Дата оприлюднення: 30.09.2021